

# Relevante derden binnen herstelbemiddeling en herstelgericht groepsoverleg: ondersteuning of instrumentalisering?

LIEVE BRADT,  
NICOLE VETTENBURG,  
RUDI ROOSE\*

## ABSTRACT

Dit artikel vertrekt vanuit de vaststelling dat de herstelrechtelijke literatuur veelal uitgaat van de noodzakelijkheid van het betrekken van relevante derden binnen herstelrechtelijke praktijken. Nochtans werd de aanwezigheid van relevante derden tijdens het overlegproces tot op heden nog maar beperkt onderzocht. Aan de hand van een literatuurstudie over relevante derden enerzijds en een verkennend onderzoek naar het perspectief van Vlaamse bemiddelaars minderjarigen en moderatoren over de aanwezigheid van relevante derden binnen herstelbemiddeling minderjarigen en herstelgericht groepsoverleg anderzijds, besluiten de auteurs dat er nood is aan meer aandacht voor het thema van relevante derden. Zowel uit de herstelrechtelijke theorievorming als uit de praktijk blijkt immers dat er belangrijke risico's verbonden zijn aan herstelrechtelijke praktijken – zoals dadergerichtheid, instrumentalisering en responsabilisering – die maar al te vaak over het hoofd worden gezien met betrekking tot relevante derden.

## KERNWOORDEN

Relevante derden, herstelbemiddeling, herstelgericht groepsoverleg, jeugddelinquenten

## 1 INLEIDING

De recente hervorming van de wet op de jeugdbescherming<sup>1</sup> toont aan dat het herstelrecht steeds meer een plaats krijgt binnen de gerechtelijke reactie op jeugdcriminaliteit. De herstelbeweging kijkt met een andere "lens" naar criminaliteit (Zehr, 1990). Het doel is niet langer de heropvoeding/behandeling van de minderjarige, maar wel het herstellen van de schade die het misdrijf heeft veroorzaakt (Dignan & Marsh, 2001). Om dit te bereiken, tracht men een proces op gang te brengen waarbij "*all the parties with a stake in a specific offence come together to resolve collectively how to deal with the aftermath of the offence and its implications for the future*" (Marshall, 1996: 37). Het is op dit overlegproces dat wij wensen in te gaan en meer specifiek op de visie van bemidde-

\* Alle drie verbonden aan de vakgroep Sociale Agogiek van de Universiteit Gent. Contactpersoon: Lieve.Bradt@UGent.be

<sup>1</sup> De wet op de jeugdbescherming van 8 april 1965 werd hervormd door 2 wetten: (1) Wet 15 mei 2006 tot wijziging van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het Wetboek van strafvordering, het Strafwetboek, het Burgerlijk Wetboek, de nieuwe gemeentewet en de wet van 24 april 2003 tot hervorming van de adoptie, B.S. 2 juni 2006 en (2) Wet 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade, B.S. 19 juli 2006.

laars minderjarigen en moderatoren op de aanwezigheid van relevante derden van daders en slachtoffers bij dit proces.<sup>2</sup> Deze invalshoek volgt uit de vaststelling dat de relevante derden nog maar weinig onderzocht werden. Wanneer relevante derden toch voorkomen in de literatuur wordt veelal uitgegaan van hun meerwaarde voor het overlegproces. Wij wensen deze vanzelfsprekendheid kritisch te bevragen. Gray's onderzoek (2005) wijst er immers op dat binnen herstelrechtelijke praktijken de focus ligt op het responsabiliseren van minderjarige daders. Dit doet ons vragen stellen bij het belang dat binnen de herstelbeweging wordt gehecht aan relevante derden. Worden zij betrokken om reïntegratie en herstel van de partijen te bekomen? Of worden zij betrokken met het oog op de responsabilisering van jongeren (en hun ouders) waardoor de invulling van herstelbemiddeling lijkt aan te sluiten bij het huidige activeringsdiscours? Met dit artikel willen we het debat openen betreffende de aanwezigheid van relevante derden. In wat volgt, lichten we eerst de begrippen herstelrecht en relevante derden toe. Vervolgens geven we een verkennend literatuuroverzicht met betrekking tot relevante derden. In het derde deel komt ons onderzoek naar de visie van Vlaamse bemiddelaars minderjarigen en moderatoren op relevante derden aan bod. We ronden dit alles af met een discussie.

## 2 WAT IS HERSTELRECHT?

Herstelrecht is niet eenvoudig te omschrijven (Daly, 2002). Volgens ons zijn bij de definiëring twee elementen belangrijk. Ten eerste staat herstelrecht voor een andere visie op criminaliteit. Criminaliteit is geen inbreuk op abstracte rechtsregels, maar wel "a violation of people and relationships" (Zehr, 1990: 181). Bijgevolg dienen slachtoffers meer aandacht te krijgen dan in het beschermingsmodel het geval is. Hierin gaat alle aandacht immers naar de sociaal-psychologische behoeften van de minderjarige dader en naar maatregelen om gedragsbeïnvloeding te bewerkstelligen. Onderzoek leert ons echter dat slachtoffers nood hebben aan erkenning als slachtoffer (Peters, 1996). Ten tweede heeft herstelrecht een andere visie op de wijze waarop de maatschappelijke reactie op delinquentie vorm dient te krijgen. Herstelrecht richt zich niet prioritair op de heropvoeding van de dader, maar verruimt de focus naar alle betrokkenen: dader(s), slachtoffer(s), de respectievelijke netwerken en de bredere samenleving (Ashworth, 2002). Dit betekent dat de reacties op misdrijven focussen op het scheppen van voorwaarden die herstel van de schade voor al deze personen mogelijk maakt. Schade betreft hierbij zowel materiële, fysieke, emotionele, relationele, psychologische als maatschappelijke gevolgen (Vanfraechem & Walgrave, 2001). Om een door allen als rechtvaardig gevoeld herstel te bereiken, tracht men via maximale participatie van alle betrokkenen een overleg tot stand te brengen tussen dader en slachtoffer (Wundersitz & Hetzel, 1996; Zehr & Mika, 2003).

De herstelrechtelijke filosofie kent zijn toepassing in heel wat verschillende praktijken (cfr. Morris, 2002). In dit artikel beperken we ons tot herstelbemiddeling en herstelgericht groepsoverleg<sup>3</sup>.

Geudens (2003: 5) omschrijft herstelbemiddeling als volgt: "Bemiddeling is een methode waarbij een neutrale derde, de bemiddelaar, een communicatieproces tussen een

<sup>2</sup> We schrijven bemiddelaars minderjarigen aangezien herstelbemiddeling ook bij meerderjarigen bestaat. Bij de moderatoren is dit onnodig gezien herstelgericht groepsoverleg (hergo) enkel voor minderjarigen wordt georganiseerd.

<sup>3</sup> Dit is de Nederlandse vertaling voor family group conferences (FGCs).

*minderjarige dader en zijn/haar ouder(s) en slachtoffer (en eventueel zijn/haar ouder(s)) begeleidt met als doel te zoeken naar een vorm van herstel of naar een oplossing voor de gevolgen van het delict. Mogelijks wordt het ruimer sociaal netwerk betrokken". Bemiddeling kan rechtstreeks of onrechtstreeks gebeuren.*

Bij een *herstelgericht groepsoverleg* wordt zoals bij bemiddeling een overleg opgezet tussen dader en slachtoffer. Hergo gebeurt echter enkel op jeugdrechtbankniveau, gezien het voorbehouden is voor ernstige feiten.<sup>4</sup> Een groot verschil is ook dat de achterban van beide partijen wordt uitgenodigd. Een hergo stelt ruimere doelstellingen en zet daartoe een andere overlegstructuur op dan bemiddeling. Om dit verschil duidelijk te maken, spreekt men niet van bemiddelaar, maar van moderator. Walgrave (2000: 94) schrijft: *"de essentie van FGCs bestaat uit een begeleid overleg tussen (1) de dader en zijn gezin, soms ook leden van de bredere achterban, (2) het slachtoffer, eventueel ook zijn/haar 'supporters' en (3) een politie-officier als vertegenwoordiger van de bredere gemeenschap<sup>5</sup> gericht op het vinden van een constructieve oplossing voor de gevolgen van het delict."*

De term relevante derden is ontleend aan Van Garsse (2001). In de internationale literatuur spreekt men veelal over de 'community of care' van daders en slachtoffers. Hiermee wordt gerefereerd aan *"the networks of obligation and respect between the individual and everyone who cares about him or her the most, which are not bounded by geography"* (Braithwaite & Daly, 1994). Ook bij Maxwell en Morris (2001) draait het om de verzameling van personen die begaan zijn met de dader, het slachtoffer en met het misdrijf en zijn gevolgen. Het gaat om mensen die de partijen kunnen ondersteunen vóór, tijdens en na het overleg en waarvan men veronderstelt dat ze zullen bijdragen tot het opnemen van verantwoordelijkheid (Stewart, 1996). Volgens McCold (2001) bepalen de partijen zelf wie tot hun 'community of care' behoort. Voor hem zijn relevante derden dan ook alle mensen waarvan de familie wenst dat ze aanwezig zijn. Ook Walgrave (1999) deelt deze mening. Volgens hem kunnen moderatoren wel wijzen op het belang van bepaalde steunfiguren, maar zijn het in principe de ouders van de dader en het slachtoffer zelf die beslissen wie ze meebrengen.

In wat volgt, bouwen we verder op deze omschrijving, maar maken we een onderscheid tussen informele en formele relevante derden. Met *informele relevante derden* verwijzen we naar de personen zoals die hierboven werden beschreven, namelijk alle mensen die voor de dader en voor het slachtoffer een belangrijke emotionele betekenis hebben. Daarnaast gaan we in op wat we zouden willen benoemen als de *formele relevante derden*. Hiermee doelen we op personen die niet zozeer vanuit een emotionele betrokkenheid, maar eerder vanuit een bepaalde professionaliteit als relevant voor het overlegproces worden beschouwd (advocatuur, verzekering, politie, consultants, slachtofferhulp,...).

<sup>4</sup> Hoewel herstelbemiddeling ook voorkomt bij jeugdrechtbankdossiers, gebeurt dit voornamelijk op parketniveau.

<sup>5</sup> De aanwezigheid van de politie als participant geldt enkel voor het Nieuw-Zeelandse FGC-model, waarop het Vlaamse project is gebaseerd. Binnen het Australische Wagga model fungeert de politie als moderator (Vanfraechem, 2003).

### 3 RELEVANTE DERDEN BINNEN DE HERSTELRECHTELIJKE LITERATUUR

#### 3.1 Het belang van relevante derden

Zoals vermeld, wordt vooral gewezen op de meerwaarde van relevante derden. In de literatuur kunnen we verschillende redenen terugvinden voor het betrekken van relevante derden van daders en slachtoffers in herstelrechtelijke praktijken. In wat volgt, geven we een overzicht waarbij we apart ingaan op de ouders, de informele en de formele relevante derden.

#### *Belang van ouders*

Ouders worden vooreerst betrokken vanuit pedagogische overwegingen. Actueel krijgt in onze westerse samenleving de primaire opvoedingsverantwoordelijkheid van ouders steeds meer aandacht. Dit wordt bekrachtigd in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 1989 (Bouverne-De Bie & Roose, 2005). We merken dat naar het IVRK verwezen wordt om het belang van de betrokkenheid van ouders bij de herstelrechtelijke praktijken aan te geven. Zo baseren Hudson et al. (1996) zich op het IVRK wanneer ze stellen dat binnen FGC de centrale idee uitgaat van het recht en de verantwoordelijkheid van ouders en kinderen om te participeren aan beslissingen die een invloed uitoefenen op hen. In de literatuur worden de ouders als een onvervangbare bron voor de minderjarige daders beschouwd. Deze hebben immers de steun van hun ouders nodig zowel tijdens het overleg zelf als bij de uitvoering van de overeenkomst. Daarnaast zijn ouders ook de belangrijkste personen in het socialisatieproces van kinderen. Omwille van die redenen acht Prichard (2003) het dan ook zinvol om ouders niet uit te sluiten van het overlegproces.

Een tweede reden is juridisch van aard. In België geldt volgens artikel 1384 van het Burgerlijk Wetboek dat ouders burgerrechtelijk aansprakelijk zijn voor hun kinderen. Dit heeft tot gevolg dat de ouders opdraaien voor de schade die hun kinderen toebrengen aan een derde (Verhellen, 1998). Voor de praktijk heeft dit tot gevolg dat de overeenkomst pas juridische betekenis heeft wanneer deze door de ouder(s) is ondertekend.

Ten derde vinden we terug dat ouders belangrijk zijn in het herstel van het relationeel netwerk van de jongere. In het zoeken naar een constructieve oplossing tracht men de jongere zoveel mogelijk opnieuw aansluiting te laten vinden bij zijn onmiddellijke netwerken. Daarbij komen de ouders op de eerste plaats. Hun aanwezigheid maakt het voor de jongere duidelijk dat niet enkel het slachtoffer, maar ook zijn ouders lijden onder zijn daden (Weijers, 2002). Ook Prichard (2003) vond in zijn onderzoek dat meer dan de helft van de ouders een deel van het vertrouwen in hun kind kwijt waren. Door de ouders te betrekken in het overlegproces kan de jongere zijn goede wil tonen aan hen (Stassart, 1999). Volgens Weijers (2002) kan vooral in kwetsbare gezinnen de actieve betrokkenheid van de ouders een meer positieve ervaring bieden aan het gezin. Dit kan op zijn beurt de jongere stimuleren om terug op het rechte pad te komen.

Een laatste reden is dat ouders kunnen bijdragen tot het voorkomen van recidive. In toenemende mate wordt de verantwoordelijkheid van ouders benadrukt (Lindfield & Cusick, 2001) omdat onderzoeken wijzen op het oorzakelijke verband tussen het opvoedingsgedrag of -stijl en het ontstaan van jeugdcriminaliteit (cfr. Edens, 1999; Peiser &

Heaven, 1996). In situaties waar het reeds 'fout' gelopen is, lijkt de actieve betrokkenheid van de ouders een cruciale dimensie te zijn voor een effectieve preventie. Vandaar dat men veronderstelt dat herstelrechtelijke praktijken het meest effectief zullen zijn wanneer men de ouders van de minderjarige dader betreft (Weijers, 2002).

### *Belang van informele relevante derden*

Vooreerst geldt voor Vlaanderen dat herstelbemiddeling voor minderjarigen groten-deels ontstaan is vanuit een groeiende aandacht voor het betrekken van informele relevante derden. De ervaringen met delinquente jongeren toonden immers dat deze personen een belangrijke sleutel waren tot integratie en het voorkomen van recidive (Van Garsse, 2001). Ook uit de internationale literatuur, vooral rond FGCs, blijkt dat de aanwezigheid van het sociaal netwerk belangrijk is omdat hun ondersteuning de meest krachtige invloed heeft (Braithwaite & Mugford, 1994). Door hun aanwezigheid krijgen de daders het signaal dat ze deel uitmaken van een 'community' die om hen geeft, wat het zelfvertrouwen van jongeren kan versterken (Hassall, 1996). Bovendien scheppen zij een veilig klimaat waardoor de jongere zich kwetsbaar kan opstellen (Umbreit, 2001). Maxwell en Morris (2001) benadrukken dat ook voor slachtoffers de steun van hun netwerk belangrijk is.

Net als bij de ouders wijst men in de literatuur op de meerwaarde die relevante derden kunnen bieden bij het voorkomen van recidive. Banden met ondersteunende volwassenen verhogen immers de kans dat de dader een meer conventionele levensstijl zal aannemen (cfr. Hirschi, 1969). Door relevante derden te betrekken bereikt men mogelijk overeenkomsten met hogere slaagkansen dan opgelegde oplossingen (Hassall, 1996). Aangezien de derden zich verantwoordelijk voelen voor de uitkomst krijgen de afspraken meer steun en worden ze beter uitgevoerd (Umbreit, 2001). Bovendien worden op die manier opvoedings- en omgevingsfactoren mee opgenomen waardoor het overleg geen geïsoleerd gebeuren blijft (Stewart, 1996).

Ten derde dienen we hier zeker ook het begrip "reintegrative shaming" aan te halen (Braithwaite, 1989). Dit begrip verwijst naar het proces van moreel afkeuren van het misdrijf. Door de dader te confronteren met de afkeuring door zijn relevante derden beoogt men dat de dader zich gaat schamen voor zijn gedrag. Een belangrijke voorwaarde hierbij is dat men zich enkel op de daad richt zonder de dader als persoon te stigmatiseren (Ahmed & Braithwaite, 2005). Aangezien het aanwenden van schaamte tot doel heeft de herintegratie van de jongere te bewerkstelligen, is de aanwezigheid van de relevante derden essentieel. Schaamte is immers slechts effectief als er ook ruimte is voor herstel en integratie binnen het systeem van de dader (van Pagée, 2001). Ondanks de – volgens ons terechte – kritieken op dit principe (cfr. infra), verklaart dit begrip wel de grote aandacht voor relevante derden.

Tot slot worden informele (en formele) relevante derden betrokken uit methodische overwegingen in de zin dat ze de bemiddelaars/moderatoren kunnen bijstaan tijdens en na het overlegproces. Zo wijst onderzoek uit dat relevante derden de motivatie van de partijen positief beïnvloeden. De relevante derden kunnen het gesprek op gang brengen en de partijen helpen om genuanceerde beslissingen te nemen (Aertsen, 2004). In sommige dossiers zijn de relevante derden zelfs meer in staat om bepaalde gevoelens uit te drukken dan de partijen zelf (Walgrave, 1999). Ten tweede kunnen relevante derden ongelijkheden tussen daders en slachtoffers helpen vermijden zowel met

betrekking tot het aantal relevante derden (Weijers, 2003), machtsongelijkheden (Crawford & Clear, 2003) of ongelijkheden zoals jongeren-volwassenen of professionelen-leken (Vanfraechem & Walgrave, 2001). Vervolgens dragen relevante derden bij tot het vinden van constructieve en betekenisvolle oplossingen die bovendien rekening houden met de culturele achtergrond van de partijen (Morris & Maxwell, 2000; Umbreit, 2001). Tot slot kunnen relevante derden een belangrijke rol spelen bij de follow-up (Van Ness et al., 2001). Hun betrokkenheid bij het opstellen van de overeenkomst maakt dat zij ook meer ondersteuning zullen bieden bij de uitvoering ervan (Umbreit, 2001).

### *Belang van formele relevante derden*

Hoofdzakelijk in de literatuur rond FGCs wordt eveneens gewezen op het belang van de formele relevante derden. De focus ligt hierbij vooral op de rol van advocaten en politie.<sup>6</sup>

Advocaten worden vooral uitgenodigd opdat zij zouden toezien op de rechten en de rechtswaarborgen van de betrokkenen. Bovendien kunnen zij de jongeren ondersteunen zodat deze niet onder te zware druk komt te staan van hun ouders, slachtoffer(s) of de politie en opdat zij geen onredelijke schade-eisen zouden aanvaarden (Eliaerts & Dumortier, 2002). Daarnaast hebben advocaten ook adviserende taak (Wright & Masters, 2002). In Vlaanderen wordt veel belang gehecht aan advocaten omdat de overeenkomst moet worden goedgekeurd door de jeugdrechter en daarbij spelen de advocaten hoe dan ook een rol (Walgrave, 2003). Er leeft echter nog heel wat discussie over wat hun rol precies inhoudt (Vanfraechem, 2002). Tot slot kunnen ook slachtoffers zich, indien zij dit willen, laten bijstaan door een advocaat. Sommige slachtoffers kunnen dit echter niet betalen, waardoor een oneerlijke situatie ontstaat aangezien de rechterlijke bijstand voor minderjarige daders gratis is.

In Vlaanderen hecht men ten tweede veel belang aan de aanwezigheid van de politie tijdens de hergo. Internationaal en nationaal bestaat echter heel wat discussie over hun rol.<sup>7</sup> In het Vlaamse project moet de politie voornamelijk duidelijk maken dat het om ernstige feiten gaat en dat ook de ruimere gevolgen voor de maatschappij in beschouwing worden genomen (Vanfraechem & Walgrave, 2001). Bovendien zorgt de aanwezigheid van de politie voor een gevoel van veiligheid bij alle partijen (vooral de slachtoffers) en vormt zij soms zelfs een motivatie om deel te nemen (Vanfraechem, 2003).

### *3.2 Mogelijke risico's bij relevante derden*

Zoals reeds aangehaald, benadrukt de herstelrechtelijke literatuur vooral de potentiële meerwaarde van relevante derden. Naar onze mening schiet de literatuur tekort in het kritisch benaderen van de aanwezigheid van relevante derden. Slechts enkele auteurs

<sup>6</sup> In haar onderzoeksrapport gaat Vanfraechem (2003) ook nog in op de rol van andere formele relevante derden zoals slachtofferhulp, de consulenten van de jeugdrechtbank en de moderatoren zelf.

<sup>7</sup> Internationaal is er een debat gaande of politieagenten als moderatoren (cfr. Wagga model) of als gewone deelnemers (cfr. New-Zealand model) dienen op te treden. In België zelf draait de discussie rond het gegeven dat de politie niet dezelfde beslissingsbevoegdheden heeft als in common law landen. In theorie zouden dus eigenlijk de openbare aanklagers de hergo's moeten bijwonen (Vanfraechem, 2003).

wijzen op mogelijke risico's die hun aanwezigheid met zich kan meebrengen. Wij lichten ze kort toe.

### *Risico op dominantie*

Het risico dat in de literatuur het meest wordt aangehaald, is dat relevante derden het overlegproces domineren. Volgens Braithwaite (2002) moet men dominantie absoluut vermijden binnen herstelrechtelijke praktijken. Dominantie krijgt hierbij verschillende invullingen.

In relatie tot de informele relevante derden verwijst dominantie in de eerste plaats naar het feit dat relevante derden tijdens het overlegproces zodanig op de voorgrond treden dat zij de partijen verhinderen in het gesprek tussen te komen (Roche, 2003). Zo wijst Claes (1998) erop dat ouders soms te veel beslissingen nemen over het hoofd van de jongere zodat deze zelf maar weinig inbreng heeft.

Ten tweede kunnen informele relevante derden het delict minimaliseren, waardoor men belet dat de dader zelf zijn verantwoordelijkheid opneemt. Of ze dringen een bepaalde manier van reageren op door bijvoorbeeld de dader onder druk te zetten om spijt te betonen of door het slachtoffer te dwingen de dader te vergeven (Aertsen, 2004; Roche, 2003). Morris wijst erop dat "*facilitators have a responsibility to create an environment that ensures that both victims and offenders can freely participate, by whichever way is necessary*" (Morris, 2002: 608). Volgens Umbreit (2001) is het belangrijk dat men steeds beseft dat het in de eerste plaats draait om de dader en het slachtoffer.

Dominantie verwijst tot slot naar het risico op een moraliserend discours door een te grote nadruk op de aanwezigheid van relevante derden. Relevante derden moeten betrokken worden, maar alleen op vraag van de partijen zelf. Wanneer hun aandeel te sterk wordt uitvergroet, vervalt herstelbemiddeling immers opnieuw in een pedagogische maatregel. Ook Umbreit (2001: 129) stelt dat de aanwezigheid van te veel personen leidt tot een "*show and tell*" session.

In relatie tot de formele relevante derden verwijst dominantie naar het risico dat de formele derden teveel vanuit hun professionele rol handelen. Zowel bemiddeling als hergo vergen echter een andere rol van de politieagenten en de advocaten. Zo benadrukken Umbreit & Zehr (2003) dat politieagenten zeker training moeten krijgen in conflicthantering en bemiddelingsvaardigheden. Ook bij advocaten moet men vermijden dat zij het proces volledig overnemen (Roche, 2003). Het overlegproces mag immers niet resulteren in een bemiddeling tussen het slachtoffer en de advocaat van de dader (Eliaerts & Dumortier, 2002). Noch kan het de bedoeling zijn dat advocaten een zo licht mogelijke straf proberen te bekomen (Wright, 2000). Auteurs als Groenhuijsen (2000) stellen de aanwezigheid van advocaten zelfs in vraag omdat volgens hem – dit werd niet bevestigd in het Vlaams hergo-onderzoek – onderzoek aantoonde dat zij de kans op een overeenkomst doen afnemen. Volgens hem komt dit doordat advocaten door hun opleiding vaak weigerachtig staan ten opzichte van bemiddeling. Volgens hem wordt de wettelijke bijstand beter voorzien vóór en ná het overleg in plaats van tijdens.

### *Risico op stigmatisering*

Zoals reeds aangehaald, vormt de theorie rond reintegrative shaming een belangrijke

motivatie om relevante derden in het overlegproces te betrekken. Er is echter heel wat kritiek op dit principe. Zo wijst men erop dat het proces van reïntegratieve shaming enkel aandacht heeft voor de dader (Vanfraechem & Walgrave, 2004) waardoor het slachtoffer opnieuw in de kou blijft staan. Bovendien leert onderzoek ons dat sommige minderjarigen na de FGC achterblijven met schaamtegevoelens en een laag zelfbeeld. Deze twee factoren dragen echter juist bij tot recidive (Wright, 2000). Het gaat er met andere woorden om hoe de dader de schaamte ervaart. De reïntegrerende bedoeling kan volledig verkeerd overkomen bij de dader (Morris & Maxwell, 2000).

Recent onderzoek van Prichard (2003) toont bovendien aan dat FGC niet alleen risico's inhouden voor de partijen. Ook ouders voelen zich soms 'veroordeeld' en gestigmatiseerd door de FGC. Recidive-onderzoek toont echter aan dat bij ouders die aangegeven door de FGC het gevoel te hebben een 'slechte ouder' te zijn de kans op verder delinquent gedrag van hun kinderen toeneemt. Volgens Prichard (2003) is het dan ook noodzakelijk dat er meer onderzoek wordt verricht naar hoe men stigmatisering van de ouders kan vermijden en naar hoe men ook de ouders een vorm van herstel kan laten bereiken.

#### *Risico op instrumentalisering*

Naar onze mening is er een derde risico aanwezig, met name het risico op instrumentalisering van de relevante derden. Sommige auteurs wijzen wel op het risico op instrumentalisering van de slachtoffers (zie o.a. Mika et al., 2004), maar dit wordt blijkbaar nergens bediscussieerd met betrekking tot de relevante derden. Naar onze mening is dit onterecht, zeker gezien de huidige context. Auteurs als Goldson (2002) laten ons immers inzien dat we de populariteit van het herstelrecht dienen te bekijken in het licht van de huidige socio-economische en politieke prioriteiten. Zo wijzen sommigen op de actuele trend van het steeds harder optreden ten aanzien van jeugddelinquenten (Goldson, 1997; Hogeveen, 2005), waarbij het accent meer komt te liggen op de individuele verantwoordelijkheid (Gillies, 2005). Volgens Braithwaite en Roche (2001: 63) is een mogelijke reden van het politieke succes van herstelrecht dat het de kans biedt om ouders verantwoordelijkheid te laten opnemen voor het gedrag van hun kinderen. Bovendien gaat steeds meer aandacht naar de 'responsibilisation strategy' (Lynch, 2000) als de nieuwe rehabilitatie met als doel "*the responsabilisation of offenders by changing deficits in their attitudes, beliefs and behaviour so that they can meet their own needs and manage their own risks of reoffending*" (Gray, 2005: 939). Gray (2005: 941) wijst erop dat dit debat ook relevant is voor de herstelrechtelijke praktijk aangezien haar onderzoek aantoont dat "*the pursuit of responsabilisation has tended to overshadow that of restoration and reintegration in the delivery of restorative justice interventions*". Dit zijn naar onze mening belangrijke opmerkingen aangezien ze het belang van relevante derden in een ander licht plaatsen. Uitgaande van bovengaande bedenkingen kunnen we ons immers afvragen of de kans bestaat dat relevante derden betrokken worden met het oog op het responsabiliseren van minderjarige daders. Ons literatuuroverzicht toont alvast dat de relevante derden van de daders meer benadrukt worden dan deze van de slachtoffers. Dit suggereert dat het risico op instrumentalisering van de relevante derden geen louter theoretisch risico is.



## 4 EMPERISCH ONDERZOEK<sup>8</sup>

### 4.1 Methodologie onderzoek

Uit het vorige deel kunnen we afleiden dat ondanks de potentiële meerwaarde van de aanwezigheid van relevante derden, zij ook belangrijke risico's met zich meebrengen die maar al te vaak over het hoofd worden gezien. In ons onderzoek wensten we meer inzicht te krijgen in het perspectief van Vlaamse bemiddelaars minderjarigen en moderatoren op de aanwezigheid van relevante derden. Hiertoe werden volgende vragen vooropgesteld: (1) Wie beschouwen bemiddelaars/moderatoren als relevante derden voor daders en slachtoffers? (2) Vinden zij de aanwezigheid van relevante derden belangrijk? en (3) Wat zijn volgens hen de voor- en nadelen van relevante derden?

Om een antwoord te krijgen op deze onderzoeksvragen, nam de onderzoeker bij tien van de elf Vlaamse bemiddelingsdiensten voor minderjarigen<sup>9</sup> een semi-gestructureerd (groeps)interview<sup>10</sup> af bij de bemiddelaars en moderatoren werkzaam in deze diensten<sup>11</sup>. De tien interviews gebeurden aan de hand van een vooraf opgestelde checklist (zie bijlage 1). Aan de moderatoren werd gevraagd om zowel vanuit hun rol als moderator als van bemiddelaar te antwoorden.<sup>12</sup> Alle interviews werden opgenomen met een dictafoon en letterlijk uitgetypt. Voor de verwerking van de data werd gebruik gemaakt van het analyseschema van Wester (1996). Dit schema onderscheidt vier fasen in de verwerking, met name de exploratiefase (doornemen van het ruw materiaal), de specificatiefase (opstellen van lijst met terugkomende thema's en subthema's en ruw materiaal coderen via deze lijst), de reductiefase (relaties zoeken) en de integratiefase (terugkoppeling naar theoretisch kader).

In wat volgt, geven we de belangrijkste onderzoeksbevindingen. We willen hierbij opmerken dat de lezer uit de vermelde cijfergegevens niet mag afleiden dat de aangehaalde aspecten niet gelden voor de andere diensten. In sommige interviews kwamen soms spontaan bepaalde elementen aan bod die in andere diensten niet werden vermeld. Dit betekent echter niet per definitie dat ze niet zouden gelden voor de andere diensten.

<sup>8</sup> Dit onderzoek werd uitgevoerd door Bradt (2005) in het kader van haar licentiaatsverhandeling binnen de pedagogische wetenschappen.

<sup>9</sup> Eén dienst heeft een samenwerkingsverband met 3 andere diensten waardoor het totaal op 14 komt. Deze 4 diensten vormen echter 1 team, waardoor de onderzoeker ze beschouwde als 1 dienst.

<sup>10</sup> Er werd 1 interview afgenomen per bemiddelingsdienst. Bijgevolg varieerde het aantal deelnemers tussen de 1 tot 5 personen, al naargelang het aantal bemiddelaars en moderatoren werkzaam in de dienst.

<sup>11</sup> In Vlaanderen zijn er 11 bemiddelingsdiensten voor minderjarigen (waarvan 5 diensten ervaring hebben met hergo). Eén dienst kon niet deelnemen aan het interview omwille van een te hoge caseload tijdens de onderzoeksperiode. In 8 diensten kon de onderzoeker alle bemiddelaars/moderatoren interviewen. Bij de overige 2 diensten, was er 1 dienst waar slechts 1 bemiddelaar van de 3 kon deelnemen en 1 dienst waar 2 van de 3 bemiddelaars deelnamen. In totaal namen 23 respondenten (waarvan 6 moderatoren) deel aan het onderzoek.

<sup>12</sup> De moderatoren vormen geen extra groep bovenop de groep bemiddelaars. In de diensten waar hergo georganiseerd wordt, zijn het (enkele van) de bemiddelaars die ook hergo begeleiden.

## **4.2 Onderzoeksresultaten**

### **4.2.1 Invulling relevante derden**

De respondenten lijken bij de invulling van relevante derden in de eerste plaats te denken aan de dader. Toch komen ook relevante derden voor het slachtoffer aan bod waarbij men dan vaak een onderscheid maakt tussen minderjarige en meerderjarige slachtoffers. Het begrip relevante derden krijgt in bijna alle diensten een ruime invulling. Slechts in één interview bleef de invulling beperkt tot de (plaatsvervangende) ouders van de dader. Daarnaast kwamen ook in vele interviews de advocaten (7), de verzekering (5) en de politie (2) aan bod. Uit de interviews blijkt echter duidelijk dat voor alle respondenten vooral de aanwezigheid van (één van) de ouders (of de wettelijk verantwoordelijken) belangrijk is. De ouders vormen hierbij als het ware één partij samen met de dader.

### **4.2.2 Keuze in de aanwezigheid van relevante derden**

Uit alle interviews blijkt dat de respondenten van mening zijn dat zij de partijen laten bepalen wie zij willen betrekken in het proces. Toch komen drie beperkingen op deze vrijheid naar boven. Ten eerste worden binnen hergo politie en advocatuur altijd betrokken. Daarnaast gaf men in zes interviews aan veel belang te hechten aan het evenwicht tussen de partijen voor wat betreft het aantal aanwezigen. Vanuit deze bezorgdheid willen sommigen dan ook op voorhand weten wie aanwezig zal zijn op de directe bemiddeling/hergo. Ten derde blijkt uit de interviews dat de daders weinig keuze hebben in de aanwezigheid van (één van) hun ouders. De aanwezigheid van (één van) de ouders – minimaal bij het eerste gesprek – vormt bijna een vereiste voor de respondenten. Dit betekent echter niet dat een (direct) gesprek met de jongere alleen onmogelijk is.

Naast de inbreng die de partijen zelf hebben, geven sommige respondenten aan dat ook zij soms mee bepalen wie betrokken zal worden. Dit gaat dan van vrijblijvend de nadruk leggen op de aanwezigheid van derden (twee interviews) tot in één interview zelfs de contactopname met bepaalde derden als voorwaarde stellen om verder te kunnen gaan. De inbreng kan er echter ook in bestaan bepaalde relevante derden net te onderbreken of uit te sluiten, wanneer zij verhinderen dat de partijen zelf aan bod komen of wanneer zij louter een negatieve rol spelen.

### **4.2.3 De aanwezigheid van relevante derden**

#### **Aandacht voor de aanwezigheid van relevante derden**

Zoals reeds aangehaald, kunnen we doorheen de interviews opmerken dat de respondenten veel belang hechten aan de aanwezigheid van de ouders van de minderjarige daders/slachtoffers. Met betrekking tot de andere relevante derden, menen alle respondenten dat de partijen zelf bepalen wie aanwezig is op het gesprek. In zeven interviews werd vermeld dat de aanwezigheid van andere relevante derden belangrijker is binnen de context van directe bemiddelingen en hergo dan bij indirecte bemiddelingen. Er blijkt echter wel een verschil te bestaan tussen daders en slachtoffers. In drie interviews gaf men aan bij slachtoffers minder te staan op de aanwezigheid van relevante derden dan bij daders.

### *Redenen voor de aanwezigheid van relevante derden*

#### *De ouders*

De respondenten sommen verschillende redenen op waarom ouders belangrijk zijn. Deze lijken vooral van juridische aard te zijn. In ieder interview werd het belang van de ouders verantwoord vanuit het gegeven dat de ouders de overeenkomst mee moeten onderteken (burgerrechtelijke aansprakelijkheid) of dat de ouders (pedagogisch) verantwoordelijk zijn voor hun kinderen. In vier interviews wees men op het belang van de ouders in het bereiken van herstel. De ouders vormen hierbij vaak een belangrijke schakel in het herstelproces van het slachtoffer in de zin dat het voor de slachtoffers belangrijk is om te weten hoe de ouders gereageerd hebben op het misdrijf van hun kind (drie interviews). Bovendien werd in alle interviews vermeld dat de ouders steun bieden aan hun kind (dader of slachtoffer) doorheen het hele proces. Met betrekking tot de daders werd in zes interviews vermeld dat als de ouders negatief staan ten aanzien van het aanbod, de bemiddeling zeer moeilijk wordt.

#### *Informele relevante derden*

Met betrekking tot de informele relevante derden kunnen we uit de interviews afleiden dat de respondenten de aanwezigheid van informele relevante derden nastreven omwille van de steun die zij de partijen kunnen bieden (zeven interviews). Het gaat dan zowel om steun tijdens het directe gesprek zelf als om de ondersteuning doorheen het hele proces. Bovendien geven sommigen aan dat relevante derden een vorm van veiligheid en vertrouwen creëren bij de partijen. Ze bewaken het evenwicht, waardoor de partijen zich beter op hun gemak voelen om hun verhaal te vertellen. Vooral voor slachtoffers draait het dan vaak om het bieden van steun bij het verwoorden van wat er gebeurd is, soms zelfs in hun plaats (vijf interviews). Daarnaast komt eveneens de vertegenwoordigingsfunctie van relevante derden naar boven. Het gaat dan zowel om het geven van informatie aan de bemiddelaar/moderator en de andere partij (vier interviews), als om het 'vertalen' of 'kaderen' van wat gezegd wordt aan de jongere of het slachtoffer (drie interviews). Daarnaast gaf men in drie interviews aan dat de informele relevante derden ook belangrijk zijn bij het zoeken naar oplossingen. Naast het verlenen van steun tijdens het overleg, wordt bij de helft van de interviews ook aangehaald dat informele relevante derden belangrijk zijn na het overlegproces bij de uitvoering van de overeenkomst of intentieverklaring.<sup>13</sup> In dit licht zijn volgens enkelen opnieuw de ouders (opvoeders) belangrijk omdat zij het overleg kunnen opentrekken naar de leefsituatie van de jongere.

#### *Formele relevante derden*

In de interviews kwamen drie formele relevante derden aan bod, namelijk advocaten, verzekeringsagenten en de politie. Slechts in één interview werden de formele relevante derden helemaal niet vermeld.

<sup>13</sup> Aan het einde wordt – als de partijen tot een akkoord komen – een overeenkomst (bemiddeling) of intentieverklaring (hergo) opgesteld waarin opgenomen wordt hoe de dader de schade zal herstellen en hoe dergelijke feiten in de toekomst voorkomen zullen worden. De overeenkomst wordt opgestuurd naar het parket; de intentieverklaring wordt overhandigd aan de jeugdrechter die deze dient te homologeren.

De verzekering werd vermeld in vijf van de tien interviews. Verzekeringsagenten lijken vooral in te staan voor de financiële aspecten van de bemiddeling. Ze helpen de partijen om tot een beter genuanceerde en geïnformeerde oplossing te komen. Bovendien zorgen zij ervoor dat de financiële oplossing ook wettelijk in orde is. Sommige respondenten geven aan dat verzekeringsagenten misschien niet relevant zijn voor de jongere zelf, maar dat ze wel belangrijk zijn bij het bereiken van een oplossing.

Met betrekking tot de advocaten (zeven interviews) is het duidelijk dat zij vooral belangrijk worden geacht voor de vader en dit zowel binnen herstelbemiddeling als hergo. In één interview werd aangehaald dat zij binnen hun dienst proberen om ook voor de slachtoffers advocaten aanwezig te hebben (bijvoorbeeld via de familiale verzekering). De rol van de advocaten is volgens de respondenten vooral de rechten van de partijen verdedigen, de rechtswaarborgen bewaken en advies geven. In drie diensten kijken de advocaten de overeenkomsten na alvorens ze worden ondertekend. In twee interviews gaf men aan dat de advocaten soms de jongeren motiveren in het opnemen van hun verantwoordelijkheid.

Tot slot werden de politieagenten enkel vermeld door de moderatoren, hoewel ze slechts in twee van de vijf diensten die hergo organiseren aan bod kwamen. Volgens deze respondenten bestaat de rol van de politie erin duidelijk te maken dat het om ernstige feiten gaat. Daarnaast creëren zij vaak een vorm van veiligheid, al geldt dit volgens de respondenten vooral voor de slachtoffers en minder voor de daders.

#### *Voordelen voor de respondenten*

Tot slot wijzen sommige respondenten erop dat het beroep doen op relevante derden ook voordelen voor henzelf biedt. Zo krijgt men volgens de respondenten van vijf diensten een beter zicht op de achterban van de jongere. Dit stelt hen in staat om in te schatten of de achterban achter de bemiddeling staat en zo ja, welke achterban de bemiddeling zal dragen (al geeft men in twee diensten aan dat men zich hier niet al te veel mag laten door leiden). Tot slot vinden de respondenten het gemakkelijker als de relevante derden aanwezig zijn omdat zij dan zelf aan iedereen de juiste informatie kunnen geven (vier interviews). Men ervaart immers dat niet alle mensen een juist beeld hebben van herstelrecht.

#### *4.2.4 Nadelen van relevante derden*

Tijdens de interviews kwamen ook enkele nadelen van de aanwezigheid van relevante derden aan bod. Het gaat om nadelen voor de partijen, voor het overlegproces en voor de respondenten zelf.

Met betrekking tot nadelen voor de partijen, komt bijna in elk interview aan bod dat de relevante derden mogelijks het overlegproces overnemen of sturen. Dit gebeurt zowel door de ouders als door andere relevante derden. Een mogelijk gevolg hiervan is dat het gesprek uitmondt in het verwoorden van de beleving van de relevante derden in plaats van de beleving van de partijen zelf. Dit probleem lijkt zich voornamelijk voor te doen bij derden van slachtoffers. Als een gevolg hiervan willen de respondenten in vijf diensten op voorhand weten wie de partijen zullen meebrengen naar het direct gesprek of de hergo om op die manier het evenwicht te kunnen bewaken tussen de partijen. Hiermee samenhangend wijzen de respondenten van drie diensten erop dat het risico bestaat dat de relevante derden als het ware met een verborgen agenda naar het gesprek komen, namelijk de vader eens goed de les te spellen. Daarnaast maken

sommige respondenten (vier interviews) duidelijk dat de partijen enige dwang kunnen ervaren door de aanwezigheid van de relevante derden. Vooral ouders en opvoeders zouden in sommige situaties de jongere dwingen tot deelname.

Met betrekking tot het overlegproces zelf ervaren sommige respondenten dat de formele relevante derden het proces vertragen (vijf interviews) of dat vooral de ouders van de dader (vier interviews) het proces soms hinderen of tegenwerken.

Het gegeven dat de relevante derden het overlegproces soms overnemen, wordt niet enkel als een nadeel voor de partijen ervaren, maar ook als een nadeel voor henzelf. Bovendien ervaren sommige respondenten het ook als negatief wanneer de relevante derden de feiten overdramatiseren (drie interviews) of minimaliseren (vier interviews). Het minimaliseren van de feiten is vooral negatief wanneer dit door de ouders gebeurt en zij weinig betrokkenheid tonen. Op die manier wordt de jongere immers niet gestimuleerd om zijn verantwoordelijkheid op te nemen, waardoor men extra inspanningen moet leveren om alles tot een goed einde te brengen.

Tot slot wordt in vijf diensten vermeld dat er weliswaar politieagenten of advocaten zijn die hun rol zeer goed opnemen, maar dat sommigen er niet in slagen om hun traditionele rol opzij te zetten waardoor ze polarisatie in de hand werken.

## 5 DISCUSSIE

Ter afronding willen we terugkeren naar onze centrale onderzoeksvraag door onze onderzoeksbevindingen te koppelen aan de informatie die we haalden uit de literatuur. We beseffen dat het onderzoek verkennend van aard was en bepaalde bevindingen verder onderzoek vergen. Toch kunnen we enkele conclusies formuleren.

Volgens Dignan (1999: 48) streven herstelrechtelijke praktijken drie grote doelen na: “responsabilisation”, “restoration” en “reintegration”. Wanneer we de argumenten bekijken die gegeven worden in de literatuur en door de respondenten om de aanwezigheid van relevante derden te verantwoorden, kunnen we besluiten dat ze betrokken worden met het oog op het bereiken van deze drie herstelrechtelijk doelen. Naar onze mening kunnen we stellen dat er in de praktijk vooral bij de professionele actoren sprake is van een grote openheid ten aanzien van relevante derden. Het belang van de relevante derden lijkt vooral te liggen in het bieden van steun en in de rol die zij kunnen opnemen in de verdere opvolging na het overlegproces. Ze zorgen er met andere woorden voor dat het overleg ook na afloop “aanwezig” blijft binnen de achterban van de jongere. Toch roept het onderzoek enkele bedenkingen bij ons op met betrekking tot de betrokkenheid van relevante derden.

Vooreerst maakt ons onderzoek duidelijk dat er in de praktijk nog maar weinig nagedacht is over het thema relevante derden. De bemiddelaars en moderatoren beschikken over heel wat discretionaire ruimte voor wat betreft de aanwezigheid van relevante derden. Met uitzondering van het standaard contacteren van de ouders of de advocaten blijken er weinig algemeen geldende afspraken te bestaan (vb. bij gescheiden ouders). Iedereen doet voor een stuk “zijn eigen ding”. Nochtans menen wij dat enige visieontwikkeling betreffende dit thema zeker relevant is<sup>14</sup>. Hierbij lijkt het ons relevant om

<sup>14</sup> Binnen de methodiegroep hergo wordt reeds aan visieontwikkeling gedaan, maar naar onze mening is dit nog te weinig structureel ingebed.

niet enkel stil te staan bij de betekenis van relevante derden voor het overlegproces, maar ook bij het leerproces dat relevante derden mogelijk zelf doormaken.

Ten tweede blijkt uit het onderzoek dat nog (steeds) niet alle advocaten en politieagenten openstaan voor de herstelgedachte. Dit belemmert uiteraard het overlegproces met soms zelfs een falen tot gevolg. Ook in de literatuur vonden we terug dat training in conflicthantering en bemiddelingsvaardigheden een noodzaak is (Umbreit & Zehr, 2003). Dit wijst er volgens ons op dat het inderdaad belangrijk is dat men inspanningen blijft leveren om advocaten en politieagenten te sensibiliseren. In dit licht kan men misschien zoeken naar manieren om het herstelrecht in de opleiding van advocaten en politieagenten te integreren. Mogelijks zorgt de recente hervorming van de jeugdbescherming voor initiatieven op dit terrein.

Ten derde kunnen we in de manier waarop relevante derden benaderd worden ook elementen terugvinden uit het huidige klimaat (cfr. punt 3.2). Onze informatie geeft aan dat het risico inderdaad bestaat dat de balans overhelt naar het doel van responsabilisering en minder naar reïntegratie en herstel (cfr. Dignan, 1999). We herkennen dit risico in de nadruk die er gelegd wordt op de aanwezigheid van (één van) de ouders. Hoewel we niet twijfelen aan de betekenis die ouders kunnen hebben voor beide partijen, stellen we ons vragen bij de manier waarop de burgerrechtelijke aansprakelijkheid en de (pedagogische) verantwoordelijkheid van ouders wordt benadrukt. Zo vragen we ons af wat er gebeurt wanneer de jongere en zijn ouders het niet eens raken over het aanbod, of hoe ouders – in het licht van de huidige nadruk op de ouderlijke verantwoordelijkheid (Arthur, 2005; Bouverne-De Bie & Roose, 2005) – ‘veroordeeld’ worden wanneer ze niet wensen aanwezig te zijn. In deze context is de opmerking van Braithwaite en Roche (2001: 76) belangrijk: “in the context of a conference, a decision by the parents to refuse to attend should not be viewed as a breach of any parental duty”. Een andere manier waarop dit risico zich uit, betreft de wijze waarop de bemiddelaars en moderatoren belang hechten aan de aanwezigheid van wat wij de formele relevante derden hebben genoemd, zelfs al geven sommigen aan dat zij niet altijd relevant zijn voor de partijen zelf. Zo doet de nadruk die er gelegd wordt op de familiale verzekering ons voorzichtig besluiten dat de respondenten ook wel belang hechten aan het bereiken van een financieel herstel. Hoewel onderzoek uitwijst dat financieel herstel voor sommige slachtoffers inderdaad belangrijk is als symbolische uitdrukking van het opnemen van verantwoordelijkheid door de dader (Strang, 2002), mag dit niet de enige bekommernis zijn. Andere auteurs wijzen immers op het belang van het proces (Aertsen & Peters, 1998) of van het niet-materiële herstel voor de partijen (Watson, Boucherat & Davis, 1989).

Een laatste aanwijzing voor dit risico ligt in het gegeven dat zowel in de literatuur als in de praktijk het belang van relevante derden vooral benaderd wordt vanuit het perspectief van de daders en in mindere mate vanuit het perspectief van het slachtoffer. Nochtans zijn slachtoffers vanuit herstelrechtelijke invalshoek minstens even belangrijk. Ons onderzoek toont echter aan dat men minder staat op de aanwezigheid van informele relevante derden bij slachtoffers dan bij de daders. Verder onderzoek zou zich kunnen toespitsen op de redenen die hiervoor aangegeven worden. Vanuit de herstelrechtelijke principes is dit immers niet te verantwoorden. Hetzelfde geldt voor het risico op dominantie (cfr. Aertsen 2004; Braithwaite, 2002; Roche 2003). Hoewel dit een element is waarvan de respondenten het als hun taak beschouwen om dit te voorkomen, werd het risico op dominantie bijna niet vermeld in relatie tot het slachtoffer.

Deze vaststellingen lijken dan ook aan te tonen dat de manier waarop relevante derden worden benaderd een bevestiging is van een belangrijke kritiek op het herstelrecht voor minderjarigen, namelijk dat deze teveel dadergericht blijft (zie o.a. Aertsen 2000; Wright & Masters 2002). Wij zijn bijgevolg van mening dat ook op het niveau van de relevante derden naar een evenwicht moet gezocht worden tussen daders en slachtoffers. Wanneer men – bewust of onbewust – meer aandacht schenkt aan relevante derden langs daderkant vervallen de herstelrechtelijke praktijken opnieuw in louter pedagogische maatregelen. En dat is niet wat de herstelbeweging vooropstelt. Bovendien houdt een te grote nadruk op de responsabilisering van daders (en hun ouders) volgens ons het risico in dat criminaliteit te individueel wordt benaderd, waardoor de structurele ongelijkheden die vaak aan de grondslag liggen van criminaliteit naar de achtergrond verdwijnen (cfr. Goldson, 1997). Gray (2005: 954) benoemt dit als de tendens tot “*individualization of the social context of youth crime*”. Ook Aertsen (2004) geeft de bekommernis mee dat het beleid het herstelrecht zou kunnen gebruiken om haar verantwoordelijkheid op ongepaste wijze af te schuiven op individuen en gemeenschappen.

Hierbij aansluitend toont ons onderzoek tot slot aan dat enkele kritieken op het herstelrecht ten onrechte beperkt worden tot het niveau van de dader en het slachtoffer. Het gegeven dat de risico's op stigmatisering en instrumentalisering van de relevante derden niet vermeld werden door de respondenten geeft aan hoe belangrijk het is dat we hier meer aandacht aan schenken. Zo maakt ons onderzoek bijvoorbeeld duidelijk dat het risico op stigmatisering van de ouders (Prichard, 2003) overwegend genegeerd wordt in de herstelrechtelijke literatuur én praktijk. De aanwezigheid van de ouders wordt zodanig vanzelfsprekend geacht dat niemand er lijkt aan te denken dat ook zij zich veroordeeld kunnen voelen.

We hopen dan ook dat ons artikel heeft duidelijk gemaakt dat het thema van relevante derden verder onderzoek vergt zowel in de literatuur als in de praktijk. Er zijn bepaalde kritieken ten aanzien van het herstelrecht zoals dadergerichtheid, instrumentalisering en responsabilisering die ook dienen onderzocht te worden op het niveau van de relevante derden. Bovendien hopen wij dat via dit artikel de vanzelfsprekendheid dat relevante derden betrokken moeten worden evenals dat zij louter positief bijdragen aan het overlegproces minstens in vraag wordt gesteld en meer aandacht gaat naar mogelijke valkuilen hierbij. Dit vraagt echter een benadering die verder gaat dan de – actueel populaire – individualiserende en dadergerichte benadering van criminaliteit.

## BIBLIOGRAFIE

- Aertsen, I. (2000). Victim-Offender Mediation in Belgium. In The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (Ed.), *Victim-Offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work* (pp. 153-192). Leuven: University Press.
- Aertsen, I. (2004). *Slachtoffer-daderbemiddeling: een onderzoek naar de ontwikkeling van een herstelgerichte strafrechtsbedeling*. Leuven: Universitaire Pers.
- Aertsen, I. & Peters, T. (1998). Mediation for reparation: The victim's perspective. In E. Fattah & T. Peters (Eds.), *Support for crime victims in a comparative perspective* (pp. 229-251). Leuven: University Press.
- Ahmed, E. & Braithwaite, J. (2005). Forgiveness, Shame and Bullying. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 38 (3), 298-323.

- Arthur, R. (2005). Punishing parents for the crimes of their children. *The Howard Journal*, 44 (3), 233-253.
- Ashworth, A. (2002). Responsibilities, rights and restorative justice. *British Journal of Criminology*, 42 (3), 578-595.
- Bouverne-De Bie, M. & Roose, R. (2005). Over ouderstages, of: de maatschappelijke logica van een jeugdbeschermingssysteem. *Panopticon*, 26 (1), 35-44.
- Bradt, L. (2005). De betekenis van relevante derden binnen herstelbemiddeling en herstelgericht groepsoverleg. Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van Licentiaat in de Pedagogische Wetenschappen. Universiteit Gent.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University.
- Braithwaite, J. (2002). Setting Standards for Restorative Justice. *British Journal of Criminology*, 42 (3), 563-577.
- Braithwaite, J. & Daly, K. (1994). Masculinities, violence and communitarian control. In T. Newburn & E. Stanko (Eds.), *Just boys doing business?* (pp. 189-213). New York: Routledge.
- Braithwaite, J. & Mugford, S. (1994). Conditions of Successful Reintegration Ceremonies Dealing with Juvenile Offenders. *British Journal of Criminology*, 34 (2), 139-171.
- Braithwaite, J & Roche, D. (2001). Responsibility and Restorative Justice. In G. Bazemore & M. Schiff (Eds.), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities* (pp. 63-84). Cincinnati: Anderson Publishing.
- Claes, M. (1998). The Juvenile Mediation Project in Leuven (Belgium). In L. Walgrave (Ed.), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems* (pp. 367-385). Leuven: University Press.
- Crawford, A. & Clear, T.R. (2003). Community Justice: Transforming Communities Through Restorative Justice? In E. McLaughlin, R. Fergusson, G. Hughes & L. Westmarland (Eds.), *Restorative Justice. Critical Issues* (pp. 215-227). Londen: Sage Publications.
- Daly, K. (2002). Restorative Justice. The real story. *Punishment and society*, 4 (1), 55-79.
- Dignan, J. (1999). The Crime and Disorder Act and the Prospects for Restorative Justice. *Criminal Law Review*, 48-60.
- Dignan, J. & Marsh, P. (2001). Restorative Justice and Family Group Conferences in England: Current State and Future Prospects. In A. Morris & G. Maxwell (Eds.), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation and Circles* (pp. 85-101). Oxford: Hart Publishing.
- Edens, J.F. (1999). Agressive children's self-systems and the quality of their relationships with significant others. *Agression and Violent Behavior*, 4 (2), 151-177.
- Eliaerts, C. & Dumortier, E. (2002). Restorative justice for children: In need of procedural safeguards and standards. In E.G.M. Weitekamp & H. Kerner (Eds.), *Restorative justice. Theoretical foundations* (pp. 267-284). Cullompton: Willan Publishing.
- Geudens, H. (15 december 2003). *Symposium: Vlaams beleid inzake jeugddelinquentie. Voorzet tot visie voor het toekomstig beleid inzake jeugddelinquentie.*
- Gillies, V. (2005). Meeting parent's needs? Discourses of 'support' and 'inclusion' in family policy. *Critical social policy*, 25 (1), 70-90.
- Goldson, B. (1997). Children, Crime, Policy and Practice: Neither Welfare nor Justice. *Children & Society*, 11, 77-88.
- Goldson, B. (2002). Children, Crime and the State. In B. Goldson, M. Lavalette & J. McKechnie (Eds.), *Children, welfare and the state* (pp. 120-135). London: Sage Publications.



- Gray, P. (2005). The Politics of Risk and Young Offenders' Experiences of Social Exclusion and Restorative Justice. *British Journal of Criminology*, 45 (6), 938-957.
- Groenhuijsen, M. (2000). Victim-Offender Mediation: Legal and Procedural Safeguards. Experiments and Legislation in Some European Jurisdictions. In The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (Ed.), *Victim-Offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work* (pp. 69-81). Leuven: University Press.
- Hassall, I. (1996). Origin and development of family group conferences. In J. Hudson, A. Morris, G. Maxwell & B. Galaway (Eds.), *Family group conferences. Perspectives on policy and practice* (pp. 17-36). Sydney: The Federation Press.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hogeveen, B.R. (2005). 'If we are tough on crime, if we punish crime, then people get the message'. Constructing and governing the punishable young offender in Canada during the late 1990s. *Punishment & Society*, 7 (1), 73-89.
- Hudson, J., Galaway, B., Morris, A. & Maxwell, G. (1996). Introduction. In J. Hudson, A. Morris, G. Maxwell & B. Galaway (Eds.), *Family group conferences. Perspectives on policy and practice* (pp. 1-16). Sydney: The Federation Press.
- Lindfield, S. & Cusick, J. (2001). Working with Parents in the Youth Justice Context. In J. Coleman & D. Roker (Eds.), *Supporting Parents of Teenagers. A Handbook for Professionals* (pp. 77-106). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Lynch, M. (2000). Rehabilitation as rhetoric. The ideal of reformation in contemporary parole discourse and practices. *Punishment & Society*, 2 (1), 40-65.
- Marshall, T. (1996). The Evolution of Restorative Justice in Britain. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 4 (4), 21-43.
- Maxwell, G. & Morris, A. (2001). Implementing restorative justice: What works? In A. Morris & G. Maxwell (Eds.), *Restorative justice for juveniles. Conferencing, mediation and circles* (pp. 267-281). Oxford: Hart Publishing.
- McCold, P. (2001). Primary restorative justice practices. In A. Morris & G. Maxwell (Eds.), *Restorative justice for juveniles. Conferencing, mediation and circles* (pp. 41-58). Oxford: Hart Publishing.
- Mika, H., Achilles, M., Halbert, E., Amstutz, L.S. & Zehr, H. (2004). Listening to Victims – A Critique of Restorative Justice Policy and Practices in the United States. *Federal Probation*, 68 (1), 32-39.
- Morris, A. (2002). Critiquing the Critics. A Brief Response to Critics of Restorative Justice. *British Journal of Criminology*, 42 (3), 596-615.
- Morris, A. & Maxwell, G. (2000). The Practice of Family Group Conferences in New Zealand: Assessing the Place, Potential and Pitfalls of Restorative Justice. In A. Crawford & J. Goodey (Eds.), *Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice* (pp. 207-225). Vermont: Ashgate Publishing Company.
- Peiser, N.C. & Heaven, C.L. (1996). Family Influences on Self-Reported Delinquency among High School Students. *Journal of Adolescence*, 19 (6), 557-568.
- Peters, T. (1996). Probleemoplossing en herstel als functies van straf. *Panopticon*, 17 (6), 555-569.
- Presser, L. & Van Voorhis, P. (2002). Values and Evaluation: Assessing Processes and Outcomes of Restorative Justice Programs. *Crime and Delinquency*, 48 (1), 162-188.
- Prichard, J. (2003). *Juvenile conferencing and restorative justice in Tasmania*. Onuitgegeven doctoraatsproefschrift. University of Tasmania.
- Roche, D. (2003). *Accountability in Restorative Justice*. Oxford: Oxford University Press.

- Stassart, E. (1999). *Wetenschappelijke ondersteuning bij de implementatie en ontwikkeling van het Provinciaal Vereffeningfonds. Onderzoek naar de optimale werking ervan en grondige evaluatie*. Katholieke Universiteit Leuven.
- Stewart, T. (1996). Family group conferences with young offenders in New Zealand. In J. Hudson, A. Morris, G. Maxwell & B. Galaway (Eds.), *Family group conferences. Perspectives on policy and practice* (pp. 65-87). Sydney: The Federation Press.
- Strang, H. (2002). *Repair or revenge: Victims and restorative justice*. Oxford: Clarendon press.
- Umbreit, M.S. (2001). *The handbook of victim offender mediation. An essential guide to practice and research*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Umbreit, M. & Zehr, H. (2003). Restorative Family Group Conferences: Differing Models and Guidelines for Practice. In E. McLaughlin, R. Ferguson, G. Hughes & L. Westmarland (Eds.), *Restorative Justice. Critical Issues* (pp. 69-75). Londen: Sage Publications.
- Vanfraechem, I. (2002). *Implementing conferencing in a legalistic country*. Paper presented at the 3<sup>th</sup> International Conference on conferencing, circles and other restorative practices, Minneapolis, August 2002.
- Vanfraechem, I. (2003). Implementing family group conferences in Belgium. In L. Walgrave (Ed.), *Repositioning restorative justice* (pp. 313-327). Cullompton: Willan Publishing.
- Vanfraechem, I. & Walgrave, L. (2001). Een wetenschappelijk begeleid experiment met herstelgericht groepsoverleg. *Panopticon*, 22 (5), 479-493.
- Vanfraechem, I. & Walgrave, L. (2004). Herstelgericht groepsoverleg voor jonge delinquenten in Vlaanderen. Verslag van een actieonderzoek. *Panopticon*, 25 (6), 27-46.
- Van Garsse, L. (2001). Op zoek naar herstelrecht: Overwegingen na jaren bemiddelingswerk. *Panopticon*, 22 (5), 423-446.
- Van Ness, D., Morris, A. & Maxwell, G. (2001). Introducing Restorative Justice. In A. Morris & G. Maxwell (Eds.), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation and Circles* (pp. 3-16). Oxford: Hart Publishing.
- van Pagée, R. (2001). Herstellen? Dat maakt de burger zelf wel uit. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 1 (1), 5-14.
- Verhellen, E. (1998). *Jeugdbeschermingsrecht*. Gent: Mys & Breesch.
- Walgrave, L. (1999). Restorative Justice Conferences. Een nieuwe 'parel aan de herstelrechtelijke kroon'? *Tijdschrift voor criminaliteit*, 41 (3), 268-284.
- Walgrave, L. (2000). *Met het oog op herstel. Bakens voor een constructief jeugdsanctie-recht*. Leuven: Universitaire Press.
- Walgrave, L. (2003). *Restorative conferences with serious juvenile offenders: An experiment in Belgium*. Paper Presented at the 4<sup>th</sup> International Conference on conferencing, circles and other restorative practices, 28 August 2003.
- Watson, D., Boucherat, J. & Davis, G. (1989). Reparation for Retributivists. In M. Wright & B. Galaway (Eds.), *Mediation and criminal justice. Victims, Offenders and Community* (pp. 212-228). London: Sage Publications.
- Weijers, I. (2002). Restoration and the family: a pedagogical point of view. In L. Walgrave (Ed.), *Restorative justice and the law* (pp. 68-81). Cullompton: Willan Publishing.
- Weijers, I. (2003). *Groups and restorative dialogues*. Paper presented at the 6<sup>th</sup> International Conference on Restorative Justice – June 2003 (<http://www.sfu.ca/cfrj/full-text/weijers.pdf>).
- Wester, F. (1996). The Analysis of Qualitative Interviews. In I. Maso & F. Wester (Eds.), *The deliberate dialogue* (pp.63-86). Brussels: VUB University Press.

- Wright, M. (2000). Restorative justice: for whose benefit? In The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (Ed.), *Victim-Offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work* (p. 19-38). Leuven: University Press.
- Wright, M. & Masters, G. (2002). Justified criticism, misunderstanding, or important steps on the road to acceptance? In E.G.M. Weitekamp & H. Kerner (Eds.), *Restorative justice. Theoretical foundations* (pp. 50-70). Cullompton: Willan Publishing.
- Wundersitz, J. & Hetzel, S. (1996). Family group conferences for young offenders: The South Australian Experience. In J. Hudson, A. Morris, G. Maxwell & B. Galaway (Eds.), *Family group conferences. Perspectives on policy and practice* (pp. 111-139). Sydney: The Federation Press.
- Zehr, H. (1990). *Changing lenses: A new focus for crime and justice*. Scottsdale: Herald Press.
- Zehr, H. & Mika, H. (2003). Fundamental Concepts of Restorative Justice. In E. McLaughlin, R. Fergusson, G. Hughes & L. Westmarland (Eds.), *Restorative Justice. Critical Issues* (pp. 40-44). Londen: Sage Publications.

#### **BIJLAGE 1: CHECKLIST INTERVIEW**

##### 1. Invulling relevante derden

Wie zijn volgens jullie relevante derden voor het bemiddelingsproces?

##### 2. Belang fysieke aanwezigheid van relevante derden

Is de fysieke aanwezigheid van relevante derden bij dader en slachtoffer belangrijk?

Welke rol nemen de relevante derden op bij daders en bij slachtoffers?

De keuze van de relevante derden bij dader en slachtoffer:

Wat is de inbreng van de partijen bij de keuze van de relevante derden?

In hoeverre gaan jullie als bemiddelaar of moderator hier in sturen?

Gebeurt de keuze van de relevante derden routinematig of niet?

Gebeurt het dat jullie bepaalde relevante derden bij daders of slachtoffers uitsluiten bij het bemiddelingsproces?

Wat is de betekenis of de belangrijkheid van het fysiek niet-aanwezig zijn voor daders en slachtoffers?

Is de fysieke aanwezigheid van de ouders bij daders en minderjarige slachtoffers vereist volgens jullie of kan een bemiddeling/hergo ook doorgaan zonder de fysieke aanwezigheid van de ouders?

Hangt het belang van de aanwezigheid van de ouders samen met de leeftijd van de jongere en de ernst van het misdrijf?

##### 3. Voor- en nadelen van de fysieke aanwezigheid van relevante derden

Waarom is de fysieke aanwezigheid van relevante derden voor dader en slachtoffer belangrijk?

Wat zijn de voordelen van de fysieke aanwezigheid van relevante derden voor dader, voor slachtoffer en voor de bemiddelaar?

Bij hergo: Wat zijn de voordelen van de *aanwezigheid* van politie en advocaat voor dader, voor slachtoffer en voor de bemiddelaar?

Wat zijn de nadelen van de fysieke aanwezigheid van relevante derden voor dader, voor slachtoffer, voor de bemiddelaar?

Bij hergo: Wat zijn de nadelen van de aanwezigheid van politie en advocaat voor dader, voor slachtoffer en voor de bemiddelaar?